

МЕДИЧНА ОСВІТА

© Л. Е. Весніна

УДК 612+376. 68

Л. Е. Весніна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ КЛІНІЧНОГО МИСЛЕННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ ФІЗІОЛОГІЇ

Вищий державний навчальний заклад України

«Українська медична стоматологічна академія» (м. Полтава)

Прагнення України стати рівноправним учасником процесу створення єдиного європейського простору значно підвищило вимоги до підготовки майбутніх лікарів, які повинні володіти змістовними теоретичними знаннями, сучасними практичними навичками, приймати рішення в різноманітних клінічних ситуаціях та прагнути до самовдосконалення.

Взагалі, головна мета любого навчання – змістовні знання студентів, які здобуваються насамперед, як базис для використання в подальшому навчанні, формуванні наукового світогляду та практичної діяльності. Особливістю вищої медичної освіти є вимога до подальшої професійної діяльності майбутнього лікаря – володіння не тільки певним обсягом теоретичних знань, а насамперед їх вмиле свідоме застосування, що висвітлює задачу формування і розвитку клінічного мислення.

Реформування системи медичної освіти для підвищення рівня підготовки майбутніх лікарів згідно досвіду країн Європи потребує широкої загальноосвітньої підготовки студентів, у тому числі природничо-наукової та гуманітарної, що є основою формування світогляду та клінічного мислення [2, 5].

Клінічне мислення є змістовно спеціалізованим процесом діалектичного мислення, що надає цілісність та закінченість медичному знанню [7].

На жаль, в сьогоденні далеко не завжди приділяється достатньо уваги його формуванню у майбутніх лікарів. За період, який присвячений вивченню клінічних дисциплін у вищих медичних закладах, майбутньому лікарю доволі складно у повній мірі оволодіти клінічним мисленням [1].

Яке значення має для майбутнього фахівця володіння клінічним мисленням? Унікальність спеціальності лікаря – потреба в постійному навчанні, яке продовжується і після отримання диплому та триває практично усе життя. Оволодіння принципами та основами клінічного мислення як найвищого рівня розвитку своїх здібностей – мета та спрямування кожного справжнього лікаря.

Клінічне мислення – одна з когнітивних функцій, якою користується лікар для постановки правильного діагнозу, вибору ефективного та адекватного методу лікування. Його обов'язкові складові – аналіз

та синтез інформації, а не тільки просте порівняння отриманих результатів з нормальними показниками.

Особливістю клінічного мислення є потреба приймати правильне рішення в певній клінічній ситуації для досягнення оптимального результату. Слід відзначити, що лікар не тільки повинен вміти прийняти рішення, але й ґрунтуючись на повноцінній теоретичній підготовці, коли прийняття рішення зумовлене наявністю знань, буде обмисленим, усвідомленим, взяти відповідальність за його прийняття.

Здатність до клінічного мислення, безсумнівно, ставить лікаря у розряд кваліфікованих, грамотних спеціалістів. Перш за все, це зумовлено його вмінням оцінити стан хворого з позицій системності та цілісності організму, з обов'язковим урахуванням усіх його особливостей. Лікар, що володіє такими навичками, розглядає хворобу як процес, досліджує етіологічні фактори, особливості патогенезу хвороби, передбачає подальші зміни стану хворого з урахуванням можливих ускладнень та супутніх захворювань.

Яким чином можливо створити передумови формування клінічного мислення на теоретичних кафедрах? Одною з найважливіших теоретичних дисциплін, які формують сучасного лікаря є фізіологія. Фізіологія (від грецької: фізіс – природа, логос – вчення) наука про функції і процеси, що відбуваються в цілісному організмі та його системах, органах, тканинах, клітинах, про механізми їх регуляції, що забезпечує життєдіяльність людини та тварин у взаємодії з навколишнім середовищем.

Фізіологія надає можливість пізнання загальних закономірностей життєдіяльності здорового та хворого організму. Отримуючи знання з фізіології – традиційно важливого розділу біологічної науки, студент приступає до вивчення клініки.

Оцінюючи значення фізіології для медицини в цілому, важко переоцінити зв'язок цієї фундаментальної науки з іншими дисциплінами, які вивчають студенти медичних вузів на перших трьох курсах, і значення вивчення фізіології в курсі медичної освіти загалом як базової дисципліни для навчання на наступних клінічних кафедрах, розуміння етіології та патогенезу різних захворювань.

Але слід відзначити, незважаючи на те, що фізіологія є фундаментальною медичною дисципліною, її прикладне значення для повсякденної практичної діяльності лікаря знижено.

Сучасні підручники з фізіології містять теоретичний матеріал, який є необхідним студенту-медику перед входженням в клінічну медицину. Матеріал викладається суто по функціональним системам організму, оскільки головне їх завдання – створити фізіологічний фундамент для вивчення клінічних дисциплін. На відміну від старих класичних підручників з теоретичної фізіології в сучасних є розділи, які присвячені прикладним аспектам фізіології – віковим, екологічним, фізіології праці, спортивним, біоритмам та здоровому способу життя.

Але як пов'язати теоретичні дані з їх практичним застосуванням?

Відповідно до положень кредитно-модульної системи студент повинен бути атестованим на кожному занятті. Викладач може скористатись цим та створити оптимальні умови для формування мотивації розвитку творчого клінічного мислення, бо логічне та глибоке розуміння клінічного значення теоретичного матеріалу, який розглядається на практичному занятті є потужним фактором, що сприяє оптимізації навчального процесу.

Найпоширенішою формою оцінки змісту навчання та контролю рівня знань студентів є тестовий контроль. Перш за все можливе впровадження у навчальний процес з фізіології клінічних ситуаційних тестових задач.

Навчальні заняття організують таким чином, щоб під керівництвом викладача розглядалися клінічні задачі та формувалась активна самостійна робота студентів по їх розв'язанню, в результаті відбувалось творче оволодіння не тільки теоретичними знаннями, але й практичними навичками, уміннями та створювалась основа формування клінічного мислення. Викладач може використовувати різні за змістом і рівнем складності типи ситуаційних задач.

Під час їх розгляду бажано відводити час на обговорення задач, а не тільки проводити використання тестових завдань як контролю знань студента та інструмента для оцінювання. Розв'язання ситуаційних задач сприяє мобілізації творчих зусиль студентів, а створення дискусії навколо цих питань сприяє формуванню клінічного мислення. Ситуаційні задачі з фізіології можуть бути спрямовані на оцінку зміни параметрів гомеостазу за фізіологічних та, як порівняння, патологічних умов, при порушенні міжсистемних зв'язків, адаптивних процесах, перебудові динамічного стереотипу в різних клінічних ситуаціях.

Важливо також передбачати у таких завданнях використання знань з інструментальних та лабораторних методів дослідження фізіологічних функцій як обов'язкового етапу діагностики.

Гармонійне поєднання навчальної діяльності на практичних заняттях досягається шляхом надання заняттям проблемного характеру. Такий принцип навчання в подальшому стане основою для набуття

навичок огляду пацієнтів, діагностики та обґрунтування напрямків терапії.

Існує ще один важливий аспект, на якій потрібно постійно звертати увагу викладачу на заняттях з фізіології. Вивчення теоретичних дисциплін повинно також розвинути потребу у студента – майбутнього лікаря цікавитись останніми досягненнями медичної науки. Отримані окрім класичних даних з фізіології новітні результати наукових розробок, зокрема, з молекулярної біології, генетики, імунології створюють основу навчання і є інструментом подальшого пізнання. Таке їх застосування створює аналітико-синтетичні співвідношення між взаємозалежними областями науки і забезпечує розвиток навичок упевненого, оперативного володіння інструментальними галузями знань.

Беззаперечним фактом є те, що клінічне мислення сучасного лікаря повинно відповідати сучасному рівню науки. Потрібно прагнути до повного оволодіння науковими знаннями у своїй та суміжній областях медицини. І саме викладачу потрібно мотивувати майбутніх лікарів до такого пошуку знань.

Дуже важливий аспект отримання знань є їх безперервне вдосконалення та оновлення. Не є можливим лікувати хворого, не маючи повного уявлення про сучасні досягнення у відповідній області медицини. Нестача, обмеженість цих знань відкидають мислення лікаря на десятиліття назад [3, 4, 6].

Не слід забувати про важливу ланку формування клінічного мислення майбутнього лікаря – використання інтуїції. Інтуїція як продукт думки і великого досвіду є здатністю передбачати в уяві саму сутність відношень раніше, ніж ці відношення будуть досліджені. Інтуїція, безумовно, грає певну роль у діагностичному процесі, але лише початкового, підготовчого етапу і, у жодному випадку не є завершенням діагностичного процесу. Під час оволодіння медичними знаннями студент вчиться довіряти своїй інтуїції, а потім поступово, з набуванням досвіду, майбутній лікар буде її вдосконалювати.

З позицій розвитку та формування клінічного мислення набуває нового змісту використання мультимедійних лекцій з фізіології. Взагалі, медична освіта є ідеальним середовищем для застосування мультимедійних технологій. Широкі можливості надання ілюстративного матеріалу у вигляді таблиць, малюнків, мікрофото, відеофільмів дають змогу лектору провести паралель між фізіологічними механізмами та чітко визначити їх значення в майбутній клінічній діяльності.

Сучасні мультимедійні презентації дозволяють ознайомити студентів із використанням базових знань з фізіології в практичній діяльності лікаря-терапевта, хірурга, акушера-гінеколога та інших вузькопрофільних спеціалістів.

Таке поєднання не тільки відображає потребу в теоретичних знаннях для подальшої клінічної практики, але й стимулює інтерес до вивчення предмету, пошуку додаткової інформації в інших, окрім класичного підручника, більш сучасних джерелах інформації, таких, як мережа Інтернет.

В цілому, слід зазначити, що створення сприятливої атмосфери для розвитку клінічного мислення, поєднання різноманітних прийомів оволодіння професійними навичками дає можливість поліпшити якість навчання та сформувати особистість лікаря-спеціаліста високого ґатунку.

Висновки. Сучасний етап розвитку медицини потребує не тільки зберегти набутий інтелектуальний потенціал, підвищити якість медичного забезпечення населення, підвищити рівень культури спеціалістів, сприяти новітнім науковим пошукам та розвитку самовдосконалення молодих фахівців, та, особливо, знайти дієві способи формування клінічного мислення.

Першочерговим завданням теоретичних кафедр за цих умов являється створення ситуацій, які б сприяли розвитку клінічного мислення та підвищенню мотивації до вивчення предмета, обґрунтуванню ролі конкретних теоретичних закономірностей у прикладному аспекті. Елементи педагогічного підходу в такому напрямку мають бути різносторонніми, актуальними та дієвими.

Провідними напрямками, на які слід звернути увагу при викладанні фізіології з позицій формування клінічного мислення є проблемно-орієнтований, розвивальний характер викладання, обов'язковий зв'язок між теорією та практикою; можливість пізнання студентами останніх наукових розробок, широке використання мультимедійних технологій.

Література

1. Абаев Ю. К. Особенности и противоречия клинического мышления врача / Ю. К. Абаев // Медицинские новости. – 2008. – №16. – С. 6-13.
2. Володин Н. Н. Медицинское образование на рубеже веков / Н. Н. Володин, В. С. Шухов // Патол. физиол. и эксперим. терапия. – 2005. – № 4. – С. 68-70.
3. Логика врачебной диагностики / [учеб. пособие] / Е. А. Кротков. – Днепропетровск, 1990. – 133 с.
4. Пальцев М. А. Высшее образование и высшая медицинская школа / М. А. Пальцев, И. Н. Денисов, В. П. Мелешко. - М. : 000 «Изд. дом «Рус. врач», 2001. – 280 с.
5. Порядин Г. В. Патофизиология и реформирование системы высшего медицинского образования / Г. В. Порядин, В. А. Фролов, А. И. Воложин // Патол. физиология и эксперим. терапия. – 2005. – № 4. – С. 2-4.
6. Философия и мировоззрение врача / В. П. Петленко. – Л. : ВМА, 1991. – 150 с
7. Царегородцев Г. И. Диалектический материализм и теоретические основы медицины / Г. И. Царегородцев, В. Г. Ерохин. – М., 1986. – 288 с.

УДК 612+376. 68

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ КЛІНІЧНОГО МИСЛЕННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ ФІЗІОЛОГІЇ Весніна Л. Е.

Резюме. Підвищення рівня підготовки майбутніх лікарів в світлі реформування системи вищої медичної освіти потребує не тільки оволодіння змістовними теоретичними знаннями, а насамперед їх вмілого свідомого використання завдяки формуванню клінічного мислення. За цих умов на теоретичних кафедрах є необхідним створення ситуацій, які б сприяли розвитку клінічного мислення, підвищення мотивації до вивчення предмета, прагнення до постійного самовдосконалення. Викладання фізіології з позицій формування клінічного мислення повинно бути проблемно-орієнтованим, розвивальним, підтримувати обов'язковий зв'язок між теорією та практикою; надавати студентам можливість пізнання останніх наукових розробок, у повному обсязі використовувати мультимедійні технології.

Створення сприятливої атмосфери для розвитку клінічного мислення, повноцінного оволодіння професійними навичками дає можливість поліпшити якість навчання та сформувати особистість лікаря-спеціаліста високого ґатунку.

Ключові слова: медична освіта, клінічне мислення, практичні навички, проблемно-орієнтоване викладання.

УДК 612+376. 68

ОСОБЕННОСТИ ПРОЦЕССОВ ФОРМИРОВАНИЯ КЛИНИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ФИЗИОЛОГИИ Веснина Л. Э.

Резюме. Повышение уровня подготовки будущих врачей в свете реформирования системы высшего медицинского образования требует не только овладения глубокими теоретическими знаниями, а прежде всего их умелого сознательного использования благодаря формированию клинического мышления. В этих условиях на теоретических кафедрах необходимо создание ситуаций, которые бы способствовали развитию клинического мышления, повышения мотивации к изучению предмета, стремление к постоянному самосовершенствованию. Преподавание физиологии с позиций формирования клинического мышления должно быть проблемно-ориентированным, развивающим, поддерживать обязательную связь между

теорией и практикой; предоставлять студентам возможность ознакомления с последними научными разработками, в полном объеме использовать мультимедийные технологии.

Создание благоприятной атмосферы для развития клинического мышления, полноценного овладения профессиональными навыками дает возможность улучшить качество обучения и сформировать личность врача-специалиста высокого уровня.

Ключевые слова: медицинское образование, клиническое мышление, практические навыки, проблемно-ориентированное преподавание.

UDC 612+376. 68

The Features of the Formation of Clinical Thinking in Physiology Teaching

Vesnina L. E.

Summary. Improved training of future doctors in the light of the reform of medical education requires not only the mastery of profound theoretical knowledge, and above all, their skillful conscious use by the formation of clinical thinking. Under these conditions, the theoretical departments need to create situations that would promote the development of clinical thinking, increase motivation to study the subject, the desire for continuous improvement. Teaching of physiology from the point of formation of clinical thinking should be problem-oriented, develop, maintain a necessary connection between theory and practice, to provide students with knowledge of the latest scientific developments, the full use of multimedia technology.

Creating an enabling environment for the development of clinical thinking, full mastery of skills provides an opportunity to improve the quality of education and create a personality of a specialist high level.

Key words: medical education, clinical reasoning, practical skills, problem-based teaching.

Стаття надійшла 1. 03. 2013 р.